1. Úvod do ekonomie

Co se dnes naučíte

- co je ekonomie a jaké otázky zkoumá
- co jsou to ekonomické modely a k čemu slouží
- jak se tyto modely budují
- jaké jsou role ekonomů
- proč se názory ekonomů občas rozcházejí
- principy, jak se lidé rozhodují
- principy, jak lidé interagují
- principy, jak celá ekonomika pracuje jako celek

Přednáška odpovídá kapitolám 1 a 2.

mic-slide01 (2 / 32)

Vzácnost a nutnost volby

Vzácnost znamená, že *prostředky jsou omezené, takže společnost nemůže každému poskytnout vše, co by si přál.*

Ve světě vzácnosti je třeba volit. Volba jedné věci znamená ztrátu jiné.

Volí jednotlivci, rodiny, firmy i společnost jako celek.

Vzácnost je příčinou volby a nutnost volit je příčinou existence ekonomie.

mic-slide01 (3 / 32)

Ekonomie

Ekonomie je *věda, která zkoumá, jak společnost obhospodařuje své vzácné zdroje.*

Ekonomie *zkoumá, jak se jednotlivci, firmy, vlády a jiné organizace rozhodují, a jak jejich rozhodnutí určují, jak se využívají vzácné zdroje.*

(**Ekonomika** je *skupina lidí, kteří žijí ve vzájemné interakci.*)

mic-slide01 (4 / 32)

Základní ekonomické otázky

Základní ekonomické otázky se týkají výroby a rozdělení statků a služeb:

- **co** = jaké statky a v jakých množstvích se mají vyrábět?
- **jak** = jak mají být vyráběny (kdo je má vyrábět, s jakými zdroji a technologiemi)
- **pro koho** = kdo má mít prospěch z toho, co se vyrobí

- kdo dělá tato ekonomická rozhodnutí a jakým procesem (centrální plánovač, trh, . . .)

Decentralizovaná ekonomika

Dnes nerozhoduje centrální plánovač, ale jednotlivé domácnosti, firmy, . . .

Proto ekonomové zkoumají

- jak se jednotlivé subjekty (domácnosti, firmy, . . .) rozhodují
- jak na sebe jednotlivé subjekty působí a vzájemně se ovlivňují
- jaké to má důsledky pro ekonomiku jako celek

Mikroekonomie a makroekonomie

Proto se ekonomie studuje na dvou základních úrovních:

- **mikroekonomie** *studuje způsob, jak se domácnosti a firmy rozhodují a jaké jsou jejich interakce (na trzích)*
- **makroekonomie** *studuje ekonomiku jako celek*

Obě úrovně jsou úzce provázané – moderní makroekonomie je důsledně odvozená z mikroekonomie.

Ekonomie jako věda

Ekonomie je věda. Má své termíny. Vytváří a testuje teorie.

Teorie se používají k vysvětlení pozorovaných jevů. Úspěšná teorie umožňuje předpovídat chování. Každá předpověď je podmíněná: „Když . . . , pak. . . “

Teorie se skládá z

- definic, které jasně popisují použité proměnné
- předpokladů, které říkají, za jakých předpokladů se teorie aplikuje
- hypotéz o chování proměnných a
- předpovědí vydedukovaných z předpokladů teorie

Každá teorie musí být testována.

Model

Ekonomické teorie mají obvykle podobu modelů.

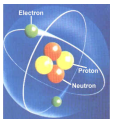

Model je *vysoce zjednodušená reprezentace složité reality.*

Typy ekonomických proměnných

Dělení podle vztahu k modelu:

- **Exogenní (nezávislá) proměnná** *není určena silami diskutovanými v modelu.* Ovlivňuje endogenní proměnné, ale sama je určena faktory mimo model.
- **Endogenní (závislá) proměnná** *je určena silami popsanými v daném modelu.* Je vysvětlena v teorii.

Dělení podle vztahu k času:

- **Stavová proměnná** je *proměnná, která je měřena v určitém okamžiku.* Nutno třeba upřesnit, ke kterému datu.
- **Toková proměnná** je *proměnná, která je měřena za určité časové období.* Nutno upřesnit, za jak dlouhé období a které období.

Nutná podmínka

Aby lidské jednání bylo vědecky zkoumatelné, musí lidé reagovat na podněty *stabilně.*

Lidské jednání je však směs pravidelného a nahodilého.

Ze zákona velkých čísel se náhodné odchylky vzájemně vymažou.

⇓

Ekonomické zákony platí jen v průměru.

Jak budovat ekonomické modely

Princip Occamovy břitvy: začínáme s co nejjednoduššími modely a snažíme se je dál zjednodušit. Zesložitit, jen když teorie nepředpovídá správně.

Modely se obvykle budují deduktivně za principu **ceteris paribus** = za jinak stejných předpokladů.

Vycházíme se od jednotlivců a pak skládáme jejich chování.

Tři hlavní axiomy:

- existuje vzácnost
- lidé jsou racionální, hledají vlastní prospěch (optimalizují)
- společnost směřuje k rovnováze (plány se koordinují)

Čtyři kroky budování ekonomického modelu

- volba vhodných předpokladů
- nalezení optimální strategie všech subjektů při daném chování ostatních
- výpočet rovnováhy
- testování teorie na datech

Testování modelů

Modely se testují, protože

- jsme mohli zahrnout špatné předpoklady
- mohli jsme udělat chybu v úvaze
- model může být správný, ale bezvýznamný

Teorie se testuje porovnáním jejích předpovědí s pozorováními

- kvalitativně
- kvantitativně

Pokud nepředpovídá líp než jiná teorie, nahradí se nebo modifikuje. Vždy se hledá, co by teorii falzifikovalo (vyvrátilo).

Teorii nelze potvrdil, pouze vyvrátit.

Problém testování: korelace vs. příčina

Zajímají nás **korelace** = *systematické* vazby mezi proměnnými.

Korelace $\not\equiv$ příčinná vazba.

Pokud jedna proměnná příčinně ovlivňuje jinou, pak změna první proměnné *vždy* způsobí nutně změnu druhé. V případě korelace to tak být nemusí.

Pokud pozorujeme spolu / po sobě jevy A a B, pak může

A nesouvisí s B, $A \Rightarrow B$, $B \Rightarrow A$, $C \Rightarrow \{A, B\}$

Řešení problému testování

Historická pozorování a statistika umožní objevit korelace.

Obvykle působí příliš mnoho vlivů – jejich separace pomocí ekonometrie.

Testování kauzality pomocí

- laboratorních experimentů
- „přirozených“ experimentů

Proč vůbec teorie (modely)

Neexistuje alternativa – všichni modelujeme.

Výhody explicitních modelů:

- předpoklady jsou řečeny výslovně a detailně ⇒ lze přesně zkoumat, co působí co
- umožňuje komunikovat
- umožňuje replikovat výsledky ostatním
- lze kalibrovat na historická data
- umožňuje analýzu citlivosti
- říká, jaká data sbírat
- ...

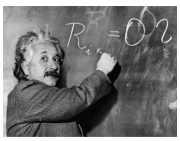

Různá využití modelů

- popis světa, jak je ~ vysvětlení, předpověď, ...
- norma pro hodnocení světa – porovnává se svět a modelový ideál
- zkoumání, k čemu vedou předpoklady – odhalení
  - co jsou nezbytné podmínky
  - co je v realitě „navíc“
- návod pro sběr dat
- objevování nových otázek

K čemu je všechno vůbec dobré

Ekonomická teorie neposkytuje soubor ustálených závěrů ihned využitelných v hospodářské politice. Je to spíš metoda než doktrína, nástroj myšlení, technika myšlení, která pomáhá svému majiteli dospět ke správným závěrům. (J. M. Keynes)

Ekonomie nám umožňuje lépe přemýšlet o světě, kde žijeme

- rozumět tomu, jak společnost funguje
- rozumět chování ostatních
- chovat se racionálně

Ekonomický imperialismus

Ekonomický způsob myšlení se ukázal tak užitečný, že ekonomové dnes nestudují jen „hospodářství“, ale téměř všechny aspekty života společnosti, které byly dřív doménou jiných společenských věd.

Pozitivní a normativní tvrzení

Pozitivní tvrzení *vyjadřuje, jaký svět je.* Posuzujeme jeho platnost – lze empiricky vyvrátit.

Normativní tvrzení *vyjadřuje názor, jaký by svět měl být.* Nelze posoudit na základě faktů. Není záležitostí vědy, ale etických stanovisek.

Často složené výroky.

Normativní ekonomie využívá tu pozitivní – nelze posoudit vhodnost politiky, pokud jasně nechápeme její důsledky.

Tři role ekonomů

Vědci: snaží se vysvětlit svět.

Poradci politiků: snaží se svět vylepšit.

Podnikoví ekonomové: snaží se svět pochopit dost na to, aby dosáhli cílů své organizace.

Proč se názory ekonomů rozcházejí

- vše ještě není známo
  - ekonomové se mohou lišit v tom, který model představuje vhodný popis světa
  - ekonomové mohou zastávat stejný model, ale se mohou lišit v odhadu velikosti různých parametrů
- ekonomové mohou zastávat stejný model, ale mohou se lišit jejich hodnoty, a tedy doporučení, co dělat
- ekonomové spolu mohou souhlasit, ale šarlatáni a amatéři dělají zmatek
  - každý se může prohlásit za ekonoma
  - média hledají konflikt – dělá debatu zajímavější
- ekonom může hájit vlastní zájmy či zájmy skupin, které zastupuje

Shoda mezi ekonomy

Mezi ekonomy je shoda v mnohém (hlavně v mikroekonomii):

- Cenový strop u nájemného snižuje množství a kvalitu bydlení. (93 %)
- Platby v hotovosti zvyšují blahobyt příjemců více než sociální dávky v naturáliích ve stejné hodnotě. (84 %)
- Minimální mzda zvyšuje nezaměstnanost malých a nekvalifikovaných pracovníků. (79 %)
- Vláda by měla restrukturalizovat sociální systém po způsobu „negativní daně z příjmu“.
- Daně za znečištění a obchodovatelné poukázky na znečištění představují lepší přístup k řízení znečištění než zavedení hranic maximálního znečištění. (78 %)

Shoda mezi ekonomy je větší než s veřejností. Politici toho často nedbají.

Mankiwovy „Základní principy“

Jak se lidé rozhodují:

1. Lidé volí mezi alternativami.
2. Náklady na věc se rovnají tomu, čeho se vzdáte pro její získání.
3. Racionální lidé myslí v mezních veličinách.
4. Lidé reagují na pobídky.

Jak probíhají interakce mezi lidmi:

5. Obchodováním si mohou polepšit obě strany.
6. Trhy jsou obvykle dobrým způsobem organizace ekonomické aktivity.
7. Vlády mohou někdy zlepšit výsledky fungování trhu.

Mankiwovy „Základní principy“ (pokrač.)

Jak funguje ekonomika jako celek:

8. Životní úroveň země závisí na její schopnosti vyrábět statky a služby.
9. Tiskne-li vláda příliš mnoho peněz, ceny stoupají.
10. Společnost je vystavena krátkodobé volbě mezi inflací a nezaměstnaností.

MP#1: Lidé volí mezi alternativami

Lidé musí volit mezi alternativami – jasný důsledek vzácnosti.

Příklady:

- když půjdu před zkouškou na večírek, budu mít míň času na učení
- abych měl víc peněz na nákupy, budu muset víc pracovat (budu mít míň času na zábavu)
- ochrana životního prostředí vyžaduje zdroje, které by jinak mohly vyrobit spotřební zboží
- když si vezmu za ženu Janu, nemůžu si vzít Bětku

MP#2: Náklady se rovnají tomu, čeho se vzdáte

Rozhodování znamená porovnávání nákladů a přínosů alternativních voleb.

Náklady (ztracené) příležitosti *se rovnají hodnotě nejlepší příležitosti, které se vzdám, abych něco získal.* Je nutné je při rozhodování uvažovat.

Příklady:

- náklady na shlédnutí filmu zahrnují nejen cenu lístku, ale i hodnotu času stráveného v kině a cestováním
- nákladem živnostníka je i mzda, kterou by vydělal jako zaměstnanec
- náklad svatby s Janou je radost ze života s Bětkou

Nákladům ztracené příležitosti se nelze vyhnout

MP#3: Lidé myslí v mezních veličinách

Racionální lidé myslí v mezních veličinách – podmínka optima.

Mezní změna je *(malé) dodatečné přizpůsobení plánu.*

Racionální člověk provede akci jen tehdy, když mezní přínos je větší než mezní náklady.

Příklady:

- Za jakou minimální cenu mají aerolinky prodat letenku těsně před startem?
- Jaký bude dopad trestu smrti na vraha a potenciálního vraha?
- Má se dostavět elektrárna, do které se už investovaly miliardy?

mic-slide01 (29 / 32)

MP#4: Lidé reagují na pobídky

Když se změní situace

- přibudou / ubudou alternativy
- změní se přínosy a náklady jednotlivých alternativ

lidé reoptimalizují své plány. Změní své chování tak, aby z nové situace vytěžili maximum.

Pokud známe jejich cíle, dokážeme jejich chování předvídat.

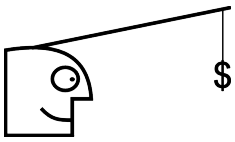

mic-slide01 (30 / 32)

Shrnutí základních myšlenek

Vzácnost nutí jednotlivce, společenství i společnosti volit. Při volbě ztrácí náklady příležitosti.

Ekonomie zkoumá, jak jednotlivci, společenství a společnosti v podmínkách vzácnosti volí.

Ekonomické teorie mají podobu modelů – zjednodušené reprezentace reality.

Tvorba modelu probíhá ve čtyřech krocích: 1) nalezení správných předpokladů, 2) nalezení optimálních strategií všech subjektů, 3) výpočet rovnováhy a 4) testování modelu.

Ekonomie umožňuje chápat chování ostatních a sám se chovat racionálně.

mic-slide01 (31 / 32)

Domácí úkol

Přečíst Mankiw, kapitoly 1 a 2.

Číst hesla anglické Wikipedie: Axiom, Theorem, Economics, Model (economics), Deductive Reasoning, Inductive Reasoning, Abductive Reasoning, Occam's Razor.

Připravit se na seminář:

- nastudovat práci s grafy (kap. 1)
- nastudovat dva první modely (kap. 2)
- v novinovém článku najít jeden pozitivní a jeden normativní výrok

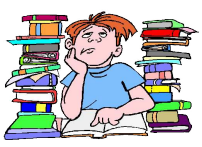

mic-slide01 (32 / 32)